

Ф Р Г

„ARCADIA“, Берлин/Ню Йорк, 1983, кн. 1

В разглежданата книжка привлича вниманието изследването на Вилхелм Зеебах „Античната митология в романа на Джон Ъпдайк „Кентавърът“.

Авторът отбелязва, че главните действащи лица в публикувания през 1962 г. роман на Ъпдайк са Джордж Колдуел, един не особено шастлив в професията си учител, който преподава общи естествени науки в американския градец Олинджър, и неговият петнадесетгодишен син Питър, ученик в същото училище, където преподава баща му. Докато Колдуел, подтикван от чувството си за дълг, се бори с грижите, разочарованията и страховете на всекидневното, у него се заражда дълбоко предчувствие за скорония му край. Учителят е готов да се примири със смъртта си. Питър, измъчван от свои проблеми, смътно долавя заплахата, надвисваща над семейството му. Той обича баща си, вижда как той се жертва за дома си, но изпитва смущение от непохватното му държане и от небрежния му начин на обличане.

Вилхелм Зеебах посочва, че събитията в романа обхващат съвсем кратък период от време — техен център са трите дни, които бащата и синът прекарват заедно след заминаването в училище. Формата на разказа е такава, че след глава, в която повествованието се води от името на автора или на някакъв анонимен „разказвач“, следва откъс, в който Питър говори в първо лице, и то — както постепенно става ясно — от гледната точка на бащата, вече покойник.

Според автора на статията особен интерес представлява обстоятелството, че събитията в романа „Кентавърът“ се намират в някаква връзка с теми и мотиви, с първообрази от гръко-римската митология. Ъпдайк е изградил творбата си като своеобразен митичен модел, при което на действащите лица от романа съответствуват до известна степен определени митически образи или обстановката на действието има отношение към митическия свят. На места, където Ъпдайк използва имена на митически герой и дори пресъздава някои митически сцени, митът излиза дотолкова на преден план, че се поражда съмнение, дали тези пасажки имат някаква значимост за реалното действие в ро-

мана. Но най-често митологическите намеци са така дълбоко скрити в тъканта на повествованието, че фасадата на романа остава реалистична, а митическият свят става осезаем само чрез някои метафори, сравнения и други стилини средства. Нерядко митичното и реалистичното незабележимо се преливат и преминават едно в друго, подчертава авторът.

Така главното действащо лице в романа Джордж Колдуел съответствува на кентавър Хирон, който подобно на всички кентаври има външния облик на получовек и полукон, но за разлика от другите кентаври е справедлив, мъдър и с богоподобна същност. За него може да се каже, че представлява полубог и полуживотно. В съответствие с това в романа на Ъпдайк Хирон символизира конфликта между противоположните същности на човека, от който Колдуел страда повече от всеки друг. Той символизира противоречието между животинската и действително човешката или божествената природа у човека, който според мотото на романа представлява „създание на границата между небето и земята“. В подобен смисъл кентаврите символизират изобщо хората, човешката раса. Но тъй като освен Хирон кентаврите стоят поради своите животински белези по-ниско от човека, те могат да се схващат също и като символ на животинската тъпота и грубост. Както учителят по физкултура Фолей, така и колежата на Колдуел Филипс, който придава на бейзбола и на бързото смятане прекалено висока стойност, се идентифицират в романа с кентавър Фолос. Друг кентавър представлява ученикът Дейфендорф, който приема във фантазията на Колдуел образа на разгонен жребец, но поради глупостта си намира у него съчувствие.

За да се изясни идентифицирането на кентавър Хирон с Колдуел, за което съществуват многократни намеци в романа, трябва да се спомене и това, че богоподобното на Хирон, което не включва в себе си едно пълно равнопоставяне с боговете на Олимп, придобива в романа социален смисъл на белег за колебливото положение на Колдуел по отношение на аристократите от Олинджър. Освен това съществуват и редица други съответствия — така например Колдуел е учител, както и Хирон е смятан за учител и възпитател на много антични герои, от които Ъпдайк изброява Ахил, Херкулес, Язон и Ескулап. Учебният предмет, преподаван от

Колдуел, с общи естествени науки, включващи в себе си и астрономията, а в тази наука митичният кентавър Хирон е притежавал обширни познания, макар и да е бил повече прочут като лечител, познаващ особено добре лечебното и вредното въздействие на различните билки. На това съответствува в романа обстоятелството, че Колдуел е имал желанието да стане дрогерист. Освен посочените биха могли навярно да се открият на едно по-високо ниво и някои други паралели. Колдуел, който в жертвуването си за семейството намира за себе си жадуваната свобода, посочва по такъв начин на човечеството пътя към спасението в качеството си на месия. Също така в доста тясна връзка с преданието за кентавър Хирон Колдуел бива наранен в крака със стрела по време на учебен час, като навярно стрелата е запратена от ученика Дейфендорф, приел тук ролята на Херкулес, изтъква авторът.

Оттук нататък той започва да изпитва пронизваща болка през цялото тяло, сякаш тази стрела подобно на стрелата на Херкулес е била потопена в отровната кръв на митическия змия. Колдуел се опасява, че е заболял от рак, но тъкмо действащата в него отрова на ученическата омраза, е, така да се каже, по-дълбоката причина за тази болка. Вътрешното сродство на Колдуел с кентавъра Хирон, който е готов да умре, за да улесни с това освобождаването на Прометей, се манифестира в романа най-вече с обстоятелството, че Колдуел приема да умре заради сина си Питър — тук олицетворяваш Прометей — и заради семейството си.

Хирон е син на Кронос и на Филера, дъщеря на Океан, която Кронос е оплодил, приемайки образа на кон. След раждането на Хирон Филера се ужасява от неговия уродлив вид и в резултат на молбите си към Зевс бива превърната в липово дърво. Този детайл получава в романа особена тежест чрез обстойното описание на чувствата, които Хирон изпитва към майка си, изплъзнала му се чрез своето превъплъщение. Обаче е твърде съмнително доколко Филера намира своето съответствие в майката на Колдуел Филипс Хартъри. Явно е обаче, че Колдуел, който изпитва повече страх, отколкото възхищение към майка си, е лишен от нейната любов и навярно по тази причина събужда майчинските инстинкти у Вера Хумел.

Кронос е представен от тъста на Колдуел Поп Крамер. Неговият „канибалски“ начин на ядене напомня канибализма на бог Кронос, който изяжда децата си. А намек за сгромолясането на Кронос представлява многократно изразеното от Колдуел опасение, че тъст му ще се сгромоляса по стълбището, на което по негова вина все още липсват перила. Цяла поредица от реминисценции показва, че могат да се намерят съпоставки между бащата на Крамер и Уран, както и между неговата жена и богинята Гея, заключава Вилхелм Зеебах.

Жената на Колдуел Каси олицетворява два митически образа — този на Харикло, съпругата на Хирон, и този на богинята Деметра. Тя се появява като Харикло, когато Колдуел си спомня за своята млада жена, мислейки за началото на тяхното познание и за първите години на брака им. В останалите случаи тя изпълнява Деметра.

Синът на Колдуел Питър има някакво митологическо съответствие. На първо място, както вече се каза, той олицетворява Прометей. (Името Питър има гръцки произход и означава „камък“, „скала“.) Оплетен в проблемите, възникнали от възрастта и от собствената му личност, обвързан в редица лични взаимоотношения и прикован към провинциалната и нецивилизована атмосфера на малкия град, Питър копнее за големия град, в който очаква да намери своята свобода. В състояние на гняв или на страх околната среда приема за него нереални черти. За миг профилът на баща му, с когото той е обвързан като негов син, му изглежда като профил на скала, а светът, в който живее, се свързва с неговата представа, с Кавказ, където той, прикован към „своята“ скала, е изложен безпомощно на своите познати, които го посещават и разговарят с него. (Така описаната сцена показва видимо сходство с „Прометей“ на Есхил. Както Ио идва при прикования Прометей, така и съученичката на Питър Айрис Озгуд идва при него. Ио разказва на Прометей, какво ѝ е причинил Зевс, а Айрис съобщава на Питър за злодеянията на Цимерман.) Конкретен израз на страданията на Питър, наподобяващо някаква алергия спрямо живота, е неговото кожно заболяване „псориазис“. Тя представлява проклятието, постигнало Прометей. Предизвикането от нея струпени по тялото му оставят впечатление, сякаш някаква голяма птица го е къвала — аналогия с орела на митическия Прометей. А огненочервената риза на Питър представлява символ на безразсъдната смелост, която проявява Прометей при кражбата на огъня, а Питър — при сблъскването си с училищния директор Цимерман (олицетворение на Зевс) и в отношенията си към своята любима Пени (олицетворение на митичната Пандора). Изпълнението на взетото от Питър решение да напусне тесния свят, срещу който се бунтува, и да стане художник, изисква не само промислова смелост, но и промислова творческа сила (Някои автори посочват Прометей като първия скулптор, създал човешки статуи.)

Втората митологическа фигура, която олицетворява Питър, е богът на плодородието Приап, син на Афродита. Може би той е Приап и затова, че бездетната Вера Хумел (олицетворяваща Афродита), която Колдуел обича, смята сина на любимия ѝ мъж и за свой собствен син, предполага авторът на статията Вилхелм Зеебах.

Освен Колдуел и неговия син Питър и други действащи лица от романа намират

своите митологически съответствия. Така например автомобилният механик и собственик на автомобилния сервиз в Олинджър Хумел олицетворява древния бог Хефест, изкусния ковач на олимпийските богове. Това съпоставяне с Хефест изразява възхищението на Ъпдайк към професията на Хумел, която подобно на древните занаяти изисква голямо умение и практически познания, но същевременно навежда на мисълта, че Хумел е изостанал от съвременното ниво на научно-техническото развитие. В лицето на Хефест Хумел подобно на д-р Епълтън (Аполон) и на училищния директор Цимерман (Зевс) се числи към олимпийските богове, т. е. към аристократите на градеца Олинджър. Вследствие на едно падане той понакуква подобно на Хефест. Неговата работилница наподобява работилницата на олимпийския ковач, асфалтовата покривка на една водеща към автосервиза рампа изглежда като застинала вулканична лава. Един триножник, върху който се намират различни инструменти, пада и започва да се търкаля, сякаш от само себе си, подобно на триножниците, които изработва Хефест в „Илиада“ на Омир.

Жената на Хумел Вера, учителка по физкультура и колежка на Колдуел, възлгъщава със своята неостаряваща красота богинята на любовта Афродита, съпруга на Хефест. В случая с Вера Хумел е показано особено ясно, че нейната божественост има амбива-

лентен характер и се отнася само до определена част от нейната същност, към която са примесени и животински черти, съответстващи на човешката ѝ природа.

Така, заключава авторът на статията, привличането на античната митология в романа на Джон Ъпдайк „Кентавърът“ е средство да се преодолее тясната пространствено-временна ограниченост на сюжета. Чрез отношението си към извънвременните и свръхестествени същества от митологията действащите лица в творбата окрупняват своята стойност, като се превръщат в архитипове с всеобщо значение. Митологичният фон допринася също и да се схване тяхната непълноценност, неидентичност по отношение на първообразите. Контрастът между модерния и митическия свят е толкова ярък, че тяхното сблъскване упражнява пародийно, иронично въздействие, чрез което митът се поставя под съмнение.

Като предшественик на Ъпдайк, който си служи с митологични образци в модерно обкръжение, авторът посочва Джеймс Джойс и неговия роман „Одисей“. Но за разлика от творбата на ирландския модерен класик митологичните връзки в романа „Кентавърът“ на много места изглеждат изкуствени и неубедителни, което според автора на статията превръща произведението в нееднородна цялост, превръща го в кентавър.

В. К.